

Список використаних джерел:

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 200. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2016-%D0%BF>.
4. Моніторинг процесу децентралізації та реформування місцевого самоврядування: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. 2018. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10058>.
5. Тулбуре О. Ритуальна русофобія: навіщо Молдова підняла питання про виведення військ РФ із Придністров'я. Європейська правда. 2017. URL: https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/09/6/7070585/view_print/.
6. Державний фонд регіонального розвитку. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку та житлово-комунального господарства України. URL: <http://dfrr.minregion.gov.ua/Informatsiya-pro-mizhnarodni-finansovi-ta-donorski-organizatsiyi>.
7. Україна отримала 600 мільйонів євро від Євросоюзу. Економічна правда. 2017. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/04/4/623468/>.
8. ЄС збільшить до 150 млн євро підтримку громадянського суспільства – Ган. Європейська правда. 2015. URL: http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/11/20/7041058/view_print.

УДК 340.1

ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ: ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ**Самокиш Інна Василівна**аспірант (Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна)

Кожна цивілізована держава має свої власні правові норми, правові інститути, галузі права, систему права, правову систему. Схожі національні правові системи об'єднуються, як відомо, у міждержавні правові системи (правові сім'ї). На цей час найбільш прийнятною є наступна класифікація правових систем (сімей): романо-германська (континентальна) система (сім'я), з виділенням в ній романської та центральноєвропейської (германської) груп; англо-американська система (сім'я); система (сім'я) релігійного права (з відокремленням мусульманського, індуського та юдейського права); система (сім'я) традиційного права; соціалістична правова система (сім'я); до окремої групи слід також виділити змішані правові системи. Кожна з цих систем має свої визначення, критерії систематизації та інше.

На окрему увагу заслуговують правові системи у країнах так званої соціалістичної спрямованості, переважна більшість яких перебувала в складі колишнього СРСР, в країнах Східної Європи. Реформування цих держав, їх правових систем повинно

робитися з урахуванням процесів світової глобалізації, загальної концепції розвитку кожної такої держави, розвитку правової системи в своєму загальному розумінні та усіх її необхідних складників у кожній такій країні. Це не просте завдання, тому що у багатьох цих країнах є низка особливостей, які не дозволяють їм зараз, без усяких проблем вийти у ту чи іншу правову систему, в нашому випадку романо-германську правову систему, куди входять практично усі європейські країни.

Необхідність достатньо чіткого визначення правових систем потрібна і для сучасних компаративістських досліджень, що підкреслює необхідність проведення спеціальних досліджень з цього приводу. При цьому треба враховувати, що в процесі класифікації національних правових систем, створення таких систем на міжнародному рівні мають значення історичні, економічні, політичні, культурні та інші умови формування цих систем в тій чи іншій країні. Тільки за такого підходу можливе ефективне здійснення правового регулювання суспільних відносин при введенні нових норм, інститутів і принципів або при їх перенесенні з інших правових систем. Стосується це і таких процесів на галузевому рівні, в тому числі і в кримінальному праві.

Ключові слова: правова система, правова сім'я, критерії визначення правової системи, порівняльне кримінальне право.

LEGAL SYSTEMS OF MODERN TIMES: DISCUSSION POINTS

Samokysh Inna Vasylivna,
Postgraduate Student
(National University "Odessa Law
Academy", Odesa, Ukraine)

Each civilized state has its own legal norms, its own legal institutions, its own branches of law, its own system of law, and its own legal system. Similar national legal systems are united, as is known, into interstate legal systems (legal families). The following classification of legal systems (families) is regarded as the most relevant one: the Roman-German (continental) system (family), with the separation of the Roman and Central (German) groups; Anglo-American system (family); the system (family) of religious law (with the distinction of Muslim, Hindu and Jewish law); traditional law system (family); socialist legal system (family). Mixed legal systems should also be distinguished as a separate group. Each of these systems has its own definitions, criteria for systematization, etc.

Legal systems in the so-called socialist countries, overwhelming majority of which were part of the former USSR and the countries of Eastern Europe, deserve special attention. The ongoing reform process in this countries needs going on in line with the processes of world globalization, with the development of each such state, with the development of a legal system and all its necessary components. This is not an easy task, as national features and a number of circumstances do not currently allow them to smoothly join this or that legal system, in our case the Romano-Germanic legal system, which almost all European countries belong to.

The need for a clear definition of legal systems is also needed for modern comparative studies, which emphasizes the need for special investigation into this issue. Classifying national legal systems, one must take into account the historical, economic, political, cultural and other conditions of their formation in a particular country. Only the employment of such an approach makes it possible to achieve effective legal regulation of public relations when introducing new norms, institutions and principles or when borrowing them from other legal systems. This also applies to such processes at a sectoral level, including criminal law.

Key words: legal system, legal family, criteria for determining the legal system, comparative criminal law.

Розвиток людської цивілізації, постійне удосконалення цих процесів вимагає звернення до одного з основних соціальних регуляторів – права. Тому кожна цивілізована держава має свої правові норми, правові інститути, галузі права, систему права, правову систему. Потрібно враховувати, що «поява» права в кожній країні, з одного боку, є, так би мовити, продуктом діяльності держави, а з іншого боку, право саме може впливати на функціонування держави [1]. При цьому потрібно звернути увагу на те, що кожна держава має свою мову викладення правових положень, свою законодавчу техніку, свій підхід до розуміння змісту закону, його ознак та інше. Своєю чергою вже право повинне «враховувати», що кожна країна має свої особливості в організації структур, які повинні реалізовувати правові норми, різну ідеологію, в тому числі і правову, неоднакові релігійні постулати, правосвідомість всього населення та кожної соціальної групи тощо. Таким чином, правова «дійсність», яка існує в кожній розвинутій державі, має у сукупності свій формально-зовнішній вираз у вигляді правової системи. Традиційно, правова система є самостійною юридичною категорією, яка має свою власну історію у вигляді розвитку та становлення. Правова система є об'єктивним, історично закономірним правовим явищем, яке повинне існувати у розвинутій державі. Правова система є комплексом взаємопов'язаних та взаємозалежних правових явищ (підсистем, структурних елементів та інших), які лише у своїй єдності складають правову систему. Далі основною метою комплексу взаємопов'язаних та взаємозалежних правових елементів (підсистем, структурних елементів), які «зібрані» у правовій системі, є упорядкування суспільних відносин шляхом їх регулювання та захисту. Правова система також є динамічною системою, що виявляється як у її перманентному розвитку кожного з елементів, так і її самої взагалі [2, с. 38]. Інтерес юридичної науки до питань, пов'язаних із виявленням закономірностей формування, розвитку та функціонування правових систем, має постійний характер, незважаючи на значну кількість досліджень у цій галузі юридичних знань. Значною мірою це зумовлено, як вище вказувалось, динамічністю самої правової системи, а також достатньо широким підходом до розуміння цієї категорії [3, с. 27–28]. В загальному плані правову систему визначають як сформовану під впливом об'єктивних закономірностей розвитку суспільства сукупність всіх його правових явищ, які перебувають у стійких зв'язках між собою та з іншими соціальними системами [4, с. 47]. Правова система – сукупність національних правових систем, які мають спільні риси, що проявляються в єдності закономірностей розвитку та функціонування права, домінуванні певних джерел права та правових ідей, схожості правових категорій і понять.

Водночас, незважаючи на наявність певних правових особливостей, котрі є у кожній державі, існує достатня кількість ознак, які об'єднують національні правові системи у певні групи, або, як це традиційно визначається, у правові сім'ї. В юридичній науці розрізняють вузьке і широке значення поняття «правова система». У вузькому значенні цей термін означає сукупність всіх правових явищ певної держави (правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини, юридичні установи, юридична техніка, правова культура, стан законності, правопорядок тощо), тобто мається на увазі «національна правова система». В широкому розумінні – це є сукупність національних правових систем, що мають схожі юридичні ознаки, які дають підстави говорити про відносну єдність даних систем [5].

Поняття «правова система» використовується не тільки у внутрішньодержавній практиці. Це поняття останнім часом широко використовується у компаративістських дослідженнях. Є багато підходів щодо типології правових систем світу. Дане питання обговорюється науковцями протягом всієї історії розвитку порівняльного правознавства, проте однозначної класифікації правових систем на цей час так і не вироблено. Запропоновано

декілька варіантів критеріїв, за якими вони об'єднуються у системи (сім'ї). Кожний з них заслуговує на увагу. Однією з найбільш популярних є класифікація правових систем, запропонованих Рене Давидом. Вона ґрунтувалася на поєднанні двох критеріїв: 1) ідеології, яка включає релігію, філософію, економічні і соціальні структури; 2) юридичної техніки, яка включає джерела права як основний елемент [6, с. 25].

Згідно з іншою класифікацією в основу покладено критерій «правовий стиль» [7, с. 107]. В основу цього критерію покладається п'ять чинників: 1) походження і еволюція правової системи; 2) своєрідність юридичного мислення; 3) специфічні правові інститути; 4) природа джерел права і засоби їх тлумачення; 5) ідеологічні чинники.

Ще одна класифікація виділяє наступні критерії такої систематизації: 1) історія правових систем; 2) система джерел права; 3) структура правової системи – провідні інститути і галузі права [8, с. 228].

Поруч із загальними існують і галузеві спроби класифікації правових систем. Наприклад, вважається, що у приватному (цивільному) праві та кримінальному праві такі класифікації створюються за схожими критеріями шляхом поділу систем на дві основні групи – систему загального (англосаксонського права) та систему континентального (романо-германського) права [9, с. 2-9]. Але, на нашу думку, це достатньо обмежена класифікація, тому що існують й інші типи правових систем та підходи до їх визначення.

В усякому разі вважаємо, що найбільш прийнятною є наступна класифікація правових систем (сім'ей): романо-германська (континентальна) система (сім'я), з виділенням в ній романської та центральноєвропейської (германської) груп; англо-американська система (сім'я); система (сім'я) релігійного права (з відокремленням мусульманського, індуського та юдейського права); система (сім'я) традиційного права; соціалістична правова система (сім'я); в окрему групу слід також виділити змішані правові системи.

Згідно з традиційними визначеннями кожна правова система має свої характеристики. Так, романо-германська (законодавча) правова система об'єднує правові системи всіх країн континентальної Європи. Ця правова система виникла на основі рецепції римського права. Основне джерело права – нормативний акт. Їй притаманний чіткий розподіл норм права на галузі, а всі галузі поділяються на дві підсистеми: приватного і публічного права. До сфери публічного права належать адміністративне, кримінальне, конституційне, міжнародне публічне, до приватного – цивільне, сімейне, трудове, міжнародне приватне. В системі органів держави проводиться чітке розмежування на законодавчі та правозастосовні органи. Законотворчі функції становлять монополію законодавця. Для більшості країн цієї системи характерна наявність писаної конституції.

Англосаксонська правова сім'я. Загальне право домінує в національних правових системах Великої Британії (крім Шотландії), Канади, США, Ямайки, Австралії тощо. Прародителькою цієї правової системи вважається Англія. Основним джерелом права тут є судовий прецедент. Основні правові принципи беруться з рішень суду. Для цієї системи характерним є розвиток процесуальних дисциплін. Суд в цій системі не тільки відіграє провідну роль, а, по суті, творить право.

Релігійна сім'я, або система мусульманського і традиційного права сформувалася на основі двох факторів: догми віри (мусульманське право), звичаїв (традиційне право). Регулятори відносин в цих системах лише умовно можна назвати правом, оскільки вони не підпадають під наше визначення права. У релігійних правових системах право не розглядається як результат раціональної діяльності людини, а тим більше – держави. В основі релігійної правової системи лежить певна система віровчення. Країни мусульманського права утворюють одну з закритих правових систем. Джерелами мусульманського права є Коран, сунна та Іджма.

Під системою звичаєвого (традиційного) права розуміється наявна в країнах екваторіальної, південної Африки та на Мадагаскарі форма регламентації суспільних відносин, заснована на державному визнанні соціальних норм, які склалися природним шляхом і ввійшли в звичку населення (звичаїв). Звичай є найбільш древнім джерелом права, відомим всім правовим системам, проте якщо в країнах романо-германського та англосаксонського права він виконує лише другорядну роль, то в Африці він був і продовжує залишатися важливим регулятором суспільних відносин, особливо за межами міст.

Соціалістична правова система була створена спочатку на російських теренах в результаті Жовтневих подій 1917 р, а після Другої світової війни – в ряді держав Східної Європи, Азії та Латинської Америки, які проголосили соціалістичний шлях свого розвитку. За зовнішніми ознаками соціалістична правова система мала певну схожість з романо-германською системою. Вона досить широко використовувала наявні в цій системі юридичну термінологію, юридичні конструкції, правила законодавчої техніки, певною мірою і розподіл права на галузі. Як і інші системи континентального права, вона ґрунтувалася на верховенстві закону, кодифікації основних сфер правового регулювання.

Проте вона мала і певні відмінності. Соціалістична правова система базувалася на таких принципах регулювання, як злам попередніх правових інститутів, що ґрунтуються на захисті і охороні приватної власності, багатопартійності, поділу влади. Її норми встановлювали панування соціалістичної і передусім державної власності, законодавчо визнавали керівну роль комуністичної партії в усіх сферах життя. Закони декларували повновладдя народу, свободу діяльності громадських об'єднань, широкі права і свободи громадян, проте на практиці, особливо в останні роки, у цій системі права були відсутні дієві механізми, матеріальні та юридичні гарантії реального здійснення проголошених принципів.

Також існують і так звані змішані правові системи та декілька точок зору стосовно загальних критеріїв визначення та ознак таких систем [10, с. 25–26]. Загалом виділяють одинадцять груп держав зі змішаною правовою системою: змішані системи континентального (цивільного) та загального права (Кіпр, Філіппіни, Мальта, Південна Африка та інші); змішані системи звичаєвого та континентального (цивільного) права (Китай, Японія, більшість країн Африки та інші); змішані системи цивільного та мусульманського права (Туніс, Марокко, Мавританія, Алжир та інші); змішані системи загального та звичаєвого права (Бутан, Гана, Непал та інші); змішані системи загального та мусульманського права (Бангладеш, Судан, Пакистан); змішані системи цивільного, мусульманського та звичаєвого права (Індонезія, Оман, Йорданія та інші); змішані системи загального, мусульманського та звичаєвого права (Індія, Кенія, Малайзія та інші); змішані системи цивільного, загального та звичаєвого права (Камерун, Зімбабве, Вануату та інші); змішані системи загального, цивільного, звичаєвого та мусульманського права (Бахрейн, Катар, Сомалі); змішана система цивільного, загального, іудейського та мусульманського права (Ізраїль); змішана система мусульманського та звичаєвого права (Об'єднані Арабські Емірати) [11].

Незважаючи на наявну дискусію щодо визначення вказаних правових систем, в цілому їх сталість на загальному рівні сприймається достатньо традиційно.

Однак у зв'язку з тим, що соціалістична правова сім'я наприкінці минулого століття в силу відомих політичних подій перестала існувати, держави, чії правові сім'ї входили у таку групу, повинні визначитися з приналежністю своїх систем. Тим більше, що більшість держав, які поставили свого часу перед собою мету будівництва соціалізму і комунізму, зараз знаходяться у тому становищі, коли їх правові системи перебувають в стадії докорінної реконструкції та принципового оновлення. Істотні перетворення політичної системи, підвищення ролі представницьких органів, їх впливу на життя

суспільства, звернення спеціальної уваги на права і свободи особистості, їх матеріальної гарантованості, впровадження нових ринкових відносин, забезпечення і охорона всіх форм власності – всі ці принципи заходи знаходять закріплення в нових законах, які розробляються та приймаються в державах, колишніх республіках СРСР, в ряді східноєвропейських і азіатських держав. Складається нове законодавство, яке багато в чому є відмінним від того, яке діяло раніше. Достатньо швидкі темпи законодавчої діяльності характерні для кожної з цих країн. Так чи інакше, такі події свідчать про необхідність спеціального теоретичного аналізу сучасного стану правового простору колишнього єдиного соціалістичного співтовариства Східної Європи.

Безумовно, процес реального становлення нового права займе досить тривалий історичний період, після закінчення якого можна буде зробити обґрунтовані висновки про риси та особливості нових правових систем держав соціально-демократичної орієнтації. [12, с. 262].

Але зараз вже можна стверджувати, що у багатьох таких країнах є низка особливостей, які не дозволяють їм без усяких проблем вийти у романо-германську правову систему, куди входять практично усі європейські країни. Багато в чому це пов'язане з тим, що ці держави ще не мають належним чином обґрунтованих концепцій свого розвитку, що впливає і на становище правової системи. Необхідно розуміти, що правова система є складним соціальним явищем з характерними особливими рисами її змісту як категорії. Неоднозначна класифікація правових систем у сучасних компаративістських дослідженнях багато в чому зумовлена новою політичною, соціально-економічною та духовною ситуацією, яка склалася в правовому світі. Для вирішення цієї складної проблеми потрібно, на нашу думку, проводити спеціальні дослідження, які б запропонували нову класифікацію правових систем, яка б відповідала державно-правовим умовам сучасного світу.

Тому проведення такої класифікації, виділення окремих груп правових систем завжди, а особливо в сучасних умовах, виглядає необхідним, в тому числі і при проведенні компаративістських досліджень. Класифікація правових систем виступає як функція порівняльного правознавства, яка дозволяє більш різнобічно дослідити окремі правові системи і виробити практичні рекомендації щодо їх часткового вдосконалення або ж повного реформування, сприяє обміну досвідом між різними правовими системами для кращої їх побудови і функціонування, створює передумови для можливого запозичення ефективних норм, принципів і інститутів одних правових систем іншими.

В процесі класифікації національних правових систем, створення таких систем на міжнародному рівні потрібно враховувати історичні, економічні, політичні, культурні та інші умови формування цих систем в тій чи іншій країні. Тільки за такого підходу можлива ефективність здійснення правового регулювання суспільних відносин при введенні нових норм, інститутів і принципів або при їх перенесенні з інших правових систем. Стосується це і таких процесів на галузевому рівні [13, с. 18].

Список використаних джерел:

1. Співвідношення держави і права. https://stud.com.ua/33143/pravo/spivvidnoshennya_derzhavi_prava).
2. Кафтя А.А. Поняття «правова система»: генезис наукових поглядів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 6–1. Том 1. 2014, с. 36–39.
3. Лук'янов Д. Правова система як предмет порівняльно-правових досліджень: характеристика за теорією систем. Вісник Національної академії правових наук України № 2 (81) 2015, с. 27–35.

4. Хаустова М. Правова система серед інших узагальнюючих категорій правової науки. Загальні проблеми правової науки. Вісник № 4 (63), 2010, с. 47–57.
5. Понятие и структура правовой семьи. URL: <http://scicenter.online/kniga-sravnitelnoe-pravo-scicenter/ponyatiya-struktura-pravovoy.html>.
6. Давид Р. Основные правовые системы современности / Перевод с фр. В.А. Туманова. М.: Прогресс, 1988. 496 с.
7. Цвайгерт К. і Кьотц Г. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: Пер. с нем. 2-х т. Международные отношения, 2000. Т 1. 480 с.]
8. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности) / Под ред. В.А. Туманова. М.: Юристъ, 2000. 448 с.
9. Есаков Г.А. Сравнительное правоведение в области уголовного права и типология уголовно-правовых систем современного мира. Российское право в интернете. 2006, № 2, , с. 2–9.
10. Палмер В.В. Дві конкуруючі теорії змішаних правових систем. Порівняльне правознавство. Науково-практичний журнал, 1-2/2013, с. 24–31.
11. Mixed legal systems. [online] Available at: <http://www.juriglobe.ca/eng/sys-juri/class-poli/sys-mixtes.php>].
12. А.Н. Головистикова, Ю.А. Дмитрієв. Проблеми теорії держави і права: Підручник. М: ЕКСМО. 2005. 649 с .
13. Стрельцов Є.Л. Кримінальне право України: вітчизняні постулати в процедурах міжнародної криміналізації. Юридичний вісник України, № 18–19, 4–17 травня 2018 року, с. 18.

УДК 340.112

ОНТОГНОСЕОЛОГІЧНИЙ СТАТУС НАСИЛЬСТВА ТА АГРЕСІЇ

Смазнова Ірина Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
докторант загальнотеоретичної
юриспруденції (Національний
університет «Одеська юридична
академія», м. Одеса, Україна)

Статтю присвячено дослідженню онтогносеологічного статусу агресії і толерантності, обґрунтуванню необхідності чіткого розмежування цих понять. Людина як розумна істота, усвідомлюючи свій внутрішній світ, обирає насильницький чи ненасильницький зовнішній шлях реалізації внутрішнього. Внутрішній світ людини значною мірою залежить від задоволення потреб. Незадоволення потреб породжує конфлікт між індивідами, між індивідами і державою, між соціальними групами і державою, що веде до насильства у суспільстві. Хоча агресивні форми насильства є явищем далеко не новим, ефективного способу боротьби з ними ще не вироблено, це істотно пояснюється неоднаковим його віддзеркаленням як в індивідуальній, так і в суспільній свідомості. Отже, справа полягає в неоднаковому ставленні людей до цього негативного явища. Відсутність єдності відбивається на теоретичній свідомості, заважаючи виробити єдину загальноприйнятну дефініцію негативних, агресивних форм насильства, структуру системних ознак, визначення суб'єктно-об'єктного складу, причинно-наслідкового зв'язку та внаслідок цього знаходження шляхів ефективної